

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืนของชุมชนบางชั้นแตก จังหวัดสมุทรสงคราม

Community Based Tourism Management and Sustainable
Tourism Development of Bangkantaek Community in
Samutsongkhram Province

สุดถนอม ตันเจริญ*

บทคัดย่อ

การศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบางชั้นแตก จ.สมุทรสงคราม เป็นการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน และแนวทางการรับรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบางชั้นแตก ซึ่งเป็นการต่อยอดการวิจัยเพื่อถ่ายทอดความรู้และกระตุ้นจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จากการรวบรวมข้อมูลจากประชาชน 536 คน จาก 12 หมู่บ้าน พบว่า ศักยภาพด้านองค์กรชุมชนและด้านการจัดการในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนมากที่สุด โดยเฉพาะการที่ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน ชุมชนสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ และการมีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญของศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด ส่วนการรับรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้เรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือนมากที่สุด

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการประกอบการธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

จากสื่อแผ่นพับที่ผู้วิจัยได้จัดทำและเผยแพร่โดยจัดกิจกรรมบริการวิชาการและแจกจ่ายไปยังผู้นำชุมชนและชุมชนทุกหมู่บ้านก่อนเก็บข้อมูลภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่าในภาพรวมของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืน กิจกรรมการท่องเที่ยวมีผลต่อรายได้ของชุมชน สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมากที่สุด

คำสำคัญ: การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Abstract

A study of community based tourism management and sustainable tourism development of Bangkantaek Community in Samutsongkhram Province has aim for studying to understand the level of community based tourism management and the ability to be further sustainable tourism development that continues the research findings in 2012. Data was gathered from 536 samples in 12 villages of Bangkantaek Community. The performance of community based tourism management in “community organizing” and “management” factors were founded at the highest level, especially in the items of understanding to each other among people and the ability of linkage for tourism and overview of community development. Besides, the regulations and rules in their environmental, cultural, and tourism management were the essential components of potential in community based tourism management. For the perception and learning on community based tourism management, most samples acknowledge about community based tourism management from printed media (brochure) via the activities of academic project that researcher conducted before field study. As a whole of overview on sustainable tourism development, most samples refered that tourism activities effect sustainable incomes, society, and environment at the highest level.

Keywords: Community Based Tourism, Tourism Development, Sustainable Tourism

บทนำ

การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมีชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ (Community-based Tourism หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "Host Management") ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเติบโตเป็นเครือข่ายมากขึ้น ทั้งนี้รูปแบบของการจัดการโดยชุมชนถูกคาดหวังว่าเป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559)

ท่ามกลางกระแสท้องถิ่นนิยม ที่มุ่งเน้นให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พอสรุปได้ว่า ในมาตรา 46 และมาตรา 56 กล่าวถึงการให้สิทธิชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและการตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นตาม มาตรา 78 รวมทั้งกระแสการเรียกร้องของชุมชนท้องถิ่นท่ามกลางแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (กอบกุล ราชะนาคร, 2550)

ปัญหาอุปสรรคที่พบจากผลการวิจัยในหลายพื้นที่พบว่า ปัญหาในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือเชิงอนุรักษ์ ขาดการประสานความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์รวมทั้งหน่วยงานรัฐไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (อุษาวดี พลพิพัฒน์, 2545, อานิสงค์ โอทาตะวงศ์, 2557)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชนคือทางออกที่น่าสนใจในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เป็นการเน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลักมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงตั้งอยู่บนฐานคิดที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม นักวิจัยเล็งเห็นถึงจุดเด่นเชิงพื้นที่ คือวัดและศาลาการเปรียญที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมและความสามัคคีของชุมชน ต.บางขันแตก ที่มีความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตน้ำตาลมะพร้าว ผ้ามัดย้อม และ

สินค้าอื่นๆ ที่ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ บ่งบอกถึงความพร้อมด้านบริบทของพื้นที่ที่ควรสนับสนุนการสืบทอดแก่คนรุ่นหลัง เพื่อสร้างสำนึกรักท้องถิ่น รวมทั้งสามารถให้คำอธิบายกับคนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ดังแนวคิดของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเน้นการจัดการท่องเที่ยวบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อที่จะช่วยกันลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (พจนานา สนวนศรี, 2546)

การศึกษาศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ล้วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบกับการจัดทำสื่อแผ่นพับเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนแจกชาวบ้านและผู้นำชุมชน ภายใต้โครงการบริการวิชาการเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน โดยมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจก่อนเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชน ต.บางขันแตก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาถึงความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและผลกระทบต่อชุมชน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการรับรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสิทธิผลด้านความเข้าใจ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ผู้นำชุมชนและชาวบ้านสามารถนำผลการวิจัยสรุปเป็นแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบางขันแตกได้อย่างยั่งยืน
2. ชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันสามารถนำแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.บางขันแตก ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดแผนปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมหรือสนับสนุนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนตามบริบทของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism; CBT) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกันทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ (วิระพล ทองมา, 2559) ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว ในความหมายที่ครอบคลุมทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงถึง พื้นที่ สิ่งของ กิจกรรม และหรือมิติอื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ เป็นต้น แก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะของรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น สิ่งก่อสร้าง ของที่ระลึก ถ้ำ และน้ำตก เป็นต้น และในลักษณะของนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้องแต่สามารถสัมผัสได้ด้วยทางอื่น เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ความเป็นชนเผ่า และการเล่นการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น รวมถึงสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว (มนัส สุวรรณ และคณะ, 2541)

จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมการพัฒนาในทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและชุมชนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องการความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้อนุรักษ์วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเอง ชุมชนจึงควรมีบทบาทสำคัญในการจัดการเพราะพวกเขารู้จักทรัพยากรในพื้นที่และเข้าใจสิ่งที่เขาต้องการพัฒนาหรืออนุรักษ์ไว้มากที่สุด

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2559) สรุปไว้ว่า รายงานนำเที่ยวมีการออกแบบ เพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น แลกผู้มาเยือนและสมาชิกในชุมชนมีโอกาสที่จะพบและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การนำเที่ยวและบริการต่างๆ ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรชุมชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ

จากการที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีจำกัดไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งผู้ดูแลหรือเป็นเจ้าของก็คือประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ว่าจะมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างไร เพราะทรัพยากรทุกอย่างต้องมีข้อจำกัดในการใช้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามการใช้อย่างยั่งยืน และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (วีระพล ทองมา, 2559) ดังนั้น ชุมชนและนักท่องเที่ยวก็ควรตระหนักถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรเพื่อการวางแผนการจัดการอย่างรัดกุม ซึ่งต้องให้ความสำคัญกับการสำรวจและศึกษาความพร้อมในแต่ละด้านก่อนลงมือดำเนินการ

องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนานา สวนศรี. (2546) อธิบายไว้ว่า องค์ประกอบหลักของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีอยู่ 4 ด้าน คือ (1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประกอบด้วย การที่ชุมชนมีฐานทรัพยากร ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (2) องค์กรชุมชน ประกอบด้วย ระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา (3) การจัดการ ด้านกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน (4) การเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยว สามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

ดังนั้น หัวใจของการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดเป้าหมายและทิศทางการดำเนินการ ซึ่งสะท้อนถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชน และส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม รักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยมีผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์โดยตรงแก่ชุมชนในส่วนของ การสร้างงานสร้างรายได้อย่างเป็นธรรม ทั้งนี้ ระบบการจัดการเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะการกำหนดระดับของการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงกระบวนการความร่วมมือ 5 ระยะ คือ ระยะเริ่มต้น ระยะที่ 2 กำหนดปัญหาหรือเป้าหมาย ระยะที่ 3 คือกำหนดทิศทางการดำเนินงาน ระยะที่ 4 การกำหนดโครงสร้างการทำงาน และระยะสุดท้ายคือระยะของผลลัพธ์ (Outcomes) (Okazaki, 2008) ซึ่งคำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ภายในกลุ่มและต่อนักท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าการกำหนดระดับของการมีส่วนร่วมคือหน้าที่ของผู้นำกลุ่มและวางแผนการดำเนินงานอย่างรัดกุมเพื่อสร้างความเข้าใจแก่สมาชิก รวมถึงการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนและมีความโปร่งใสในการแบ่งปันประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างมีเหตุมีผล

การศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน แยกออกเป็น 2 ส่วนหลักๆ คือ การประเมินความเป็นไปได้และความพร้อมของชุมชน เพื่อสรุปตัวแปรในการศึกษาศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชน ต.บางขันแตก อย่างยั่งยืน จากแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความเป็นไปได้และความพร้อมของวิระพล ทองมา (2559) ดังนี้

การประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพปัญหาชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหาได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อทิศทางการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวมของชุมชนได้ แล้วจึงได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด

3. การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด

5. ความพร้อมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว

6. การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีการสร้างสรรสภาพแวดล้อมให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงบรรยากาศของสังคมนั้นอย่างแท้จริง การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่หลงใหลความตื่นเต้นในการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

7. ประสบการณ์ทักษะในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องบูรณาการความต้องการความเพลิดเพลิน ความตื่นตัวและการเรียนรู้ ให้เป็นโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่

การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ต้องเริ่มจากการให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว จากนั้นศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อทำการสำรวจทางกายภาพ ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว และศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน จะทำให้เห็นศักยภาพ - ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ - ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง เพื่อร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ ผู้ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกาก่อน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ออกมาแก่ผู้ที่สนใจ แล้วจึงทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว หลังจากทดลองดำเนินกิจกรรมแล้ว ต้องมีการประเมินผล แยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง หรือการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ 3-6 เดือน เพื่อเป็นการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง จากนั้นจึงนำผลที่ได้ไปวางแผน

พัฒนาองค์กร เช่น ฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น การศึกษาดูงาน หรือพัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

ดังนั้นการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของชุมชนบางชั้นแตก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม โดยใช้องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของพจนานา สวนศรี (2546) ได้แก่ (1) ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม (2) ด้านองค์กรชุมชน (3) ด้านการจัดการ และ (4) ด้านการเรียนรู้ เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย จัดว่าครอบคลุมตัวแปรสำคัญทุกข้อ รวมถึงการรับรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ได้รับความสนใจตั้งแต่ พ.ศ. 2523 (ค.ศ.1980) โดยสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Program) และกองทุนโลกเพื่อธรรมชาติ (World Wide Fund for Nature) เผยแพร่รายงาน เรื่อง Strategy for World Conservation ต่อมา พ.ศ. 2526 สหประชาชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการโลกในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) เพื่อศึกษาการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา พ.ศ.2530 คณะกรรมการดังกล่าวได้เผยแพร่เอกสารจากการศึกษา ชื่อ Our Common Future หรือรายงานบรันด์แลนด์ มีสาระสำคัญ คือ ‘การพัฒนาอย่างยั่งยืน’ (Department of Economic and Social Affairs, 1999) จากข้อสรุปในรายงานบรันด์แลนด์ รายงานยุทธศาสตร์การอนุรักษ์โลกและข้อสรุปของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) สู่การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development : UNCED) พ.ศ. 2535 (ค.ศ.1992) การพัฒนาอย่างยั่งยืนยังคงเป็นสาระสำคัญของการประชุมนี้ พ.ศ.2545 มีการประชุม World Summit for Sustainable Development 2002 เป้าหมายสำคัญ คือ การเพิ่มพลังของข้อผูกมัดทางการเมืองสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการเปลี่ยนแปลงจากแผนมาสู่การปฏิบัติ (จันทนา อินทปัญญา, 2548)

จากการประชุมระดับโลกหลายครั้ง ผลักดันความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” จากกระแสการพัฒนากการท่องเที่ยว 3 ประการ (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2559) กล่าวคือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
3. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ความสำเร็จของการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องมาจากการดำเนินงานที่เป็นสหวิทยาการ มีความหลากหลายของวัฒนธรรม และการดำเนินการในหลายมิติพร้อมกันไปเพื่อให้การพัฒนาส่งผลที่เท่าเทียมกันต่อชนทุกกลุ่มในสังคม โดยเฉพาะให้สนองความต้องการของผู้ด้อยโอกาสที่สุดและอ่อนแอที่สุดในสังคม ได้แก่ ผู้มีรายได้น้อย เด็ก สตรี และคนในท้องถิ่นชนบท การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และสิ่งแวดล้อม สาธารณประโยชน์ของการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็คือ การป้องกันภาวะมลพิษ การอนุรักษ์ทรัพยากร การแบ่งผลประโยชน์และต้นทุนอย่างยุติธรรมและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจในเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อมาถึง ดังนั้นวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนาในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้นักในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากท่องเที่ยวและมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนา (Asia-Pacific Economic Cooperation, 2010)

แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

อุซาวตี พูลพิพัฒน์ (2545) อธิบายไว้ว่า การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีความสมดุลด้านความต้องการอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากรที่มี

ชุมชนสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ด้วยแนวคิดการตลาด ความสำเร็จของการตลาดอยู่ที่การตอบสนองความต้องการของชุมชนและลูกค้าได้พร้อมกัน (เช่น ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิต) ความสามารถในการทำกำไรในความหมายของประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เหนือกว่าคู่แข่ง โดยมีการทำการตลาดเพื่อสังคมในความหมายของการตลาดที่มีความรับผิดชอบต่อเป็นกรอบแนวคิดในการจัดการการตลาด (Kotler, et al., 2014)

การพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับชุมชน ต้องสามารถสนองความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน ด้านคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในขณะที่ชุมชนสามารถรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้คงคุณค่าสืบทอดแก่คนรุ่นต่อไป โดยสร้างผลกระทบเชิงลบและมลพิษใดๆ น้อยที่สุด (Centre for Sustainable Development, 2016) สอดคล้องกับหลักการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในมิติของการจัดการโดยชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเชื่อมโยงกันในมิติของการมีส่วนร่วมของชุมชน มุ่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมไปถึงการสร้างงานและรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นงลักษณ์ มณีรัตน์ และคณะ (2555) รายงานผลการวิจัย เรื่อง การหาแนวทางเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนจันทบุรี พบว่า การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ เนื่องจากมุ่งนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด นำเสนออัตลักษณ์ของการท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวพร้อมกับการสร้างสรรค์ประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งให้ความสำคัญกับข้อมูล การจัดการข้อมูล และองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการสังคม วัฒนธรรม การบริหารทรัพยากรในชุมชนให้สอดคล้องกับมิติการพัฒนาสู่ความเป็นชุมชนท่องเที่ยว

เทพรัตน์ จันทพันธ์ และวิวัฒน์ ฤทธิมา ((2556 รายงานผลการวิจัย เรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา พบว่าการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา มีรูปแบบของฐานการเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งลักษณะของฐานองค์ความรู้ ประกอบด้วยกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ 15 แหล่ง การท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา นั้น คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม มีการกำหนดทิศทางโดยชุมชน การจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยที่ชุมชนมีบทบาทในฐานะเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน และสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กร ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เข้ามาร่วมคิดร่วมวางแผน มีส่วนร่วมในการดำเนินการในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นงลักษณ์ จันทาทากุล และนรินทร์ สังข์รักษา. (2556). การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาจีน จ.ราชบุรี พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาจีนอยู่ในระดับมากทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการพัฒนาการจัดการ การจัดกิจกรรม และด้านองค์กร ส่วนแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ต้องการการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดการอย่างต่อเนื่อง ต้องการความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จและการศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นที่ประสบความสำเร็จ สุดท้ายคือต้องการสื่อสารประชาสัมพันธ์ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยเฉพาะสื่อเว็บไซต์และการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ชุมชนขาดความพร้อมด้านการจัดการที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยว (ภูมิทัศน์ ป้ายบอกทาง สิ่งอำนวยความสะดวก และบุคลากรที่มีความรู้และข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สุดถนอม ตันเจริญ (2558) รายงานผลการวิจัย เรื่อง ประเพณีลอยกระทงตามภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่า การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และป้ายประชาสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์เผยแพร่ความรู้ด้านการสื่อสารการตลาดผสมผสานกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย หลักการมีส่วนร่วม และการแบ่งปันผลประโยชน์และสมาชิกมีรายได้ที่เป็นธรรมทั่วถึง ด้วยการวางแผนและจัดการร่วมกันของสมาชิกในชุมชนย่อมก่อเกิดศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนในความหมายของการพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง เป็นที่สนใจของชุมชน ต.บางขันแตกอย่างมาก รวมถึงการเรียนรู้ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ต.บางขันแตก อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม ของนักท่องเที่ยวด้วย

ธัญชา ฤทธิ์เดช (2558) รายงานผลการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนของตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พอสรุปได้ว่า ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณีและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญในการนำเสนอและดึงดูดนักท่องเที่ยว เพราะสิ่งที่นักท่องเที่ยวต่างชาติต้องการมาสัมผัสคือ ความเป็นธรรมชาติ การค้นหาความดั้งเดิม ทิวทัศน์และสภาพอากาศ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ ร้านอาหารริมคลอง โบราณสถาน โบสถ์คริสต์ และสถานที่พัก ตลอดจนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมและกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน ลักษณะทางกายภาพโดยรวมของตลาดน้ำอัมพวา ความเป็นอยู่ของชุมชนตลาดน้ำ ได้แก่ กิจกรรมด้านประเพณี เช่น การทำกระทงกาบ

กล้วย ในช่วงเทศกาลลอยกระทง เทศกาลกินเจ และกิจกรรมด้านเกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าวพันธุ์ไรซ์เบอร์รี่ เป็นโครงการจากแพทย์แผนมแดง เป็นโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

ฉิรพร แสงพิรุณ และสุนทรตี นิมนต์พันธ์ (2559) รายงานผลการวิจัย เรื่อง การจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน คลองรางจระเข้ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ลักษณะของทรัพยากร สภาพพื้นที่ และกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กล่าวคือ ชุมชนคลองรางจระเข้เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรม อีกทั้งชาวบ้านร่วมกันทำโฮมสเตย์ จึงทำให้เกิดกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ร่วมกับชาวบ้านในชุมชน ในระหว่างที่นักท่องเที่ยวเข้าพักที่โฮมสเตย์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

นรินทร์ สังข์รักษา สุภาภรณ์ พรหมฤาษี และ อธิรัฐ วรบำรุงกุล (2559) รายงานผลการวิจัย เรื่อง รูปแบบและพฤติกรรมท่องเที่ยวที่ไร้ความริบเร่ของนักท่องเที่ยวในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องการบทบาทของ 5 ส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน นักท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษา ซึ่งจะช่วยกันสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว ทั้งด้านความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมต่างๆ ความปลอดภัย ความเป็นมิตร และสิ่งอำนวยความสะดวก ล้วนต้องการผู้บริหารและคนจากทุกฝ่ายส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับชุมชนและท้องถิ่น ต้องมีการดูแลสถานที่ท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ

Pookaiyadom (2013) รายงานผลการวิจัย เรื่อง The Integrated Learning of Community-based Tourism in Thailand นักศึกษาที่ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในห้องเรียนและเข้าร่วมการปฏิบัติงานจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พึงพอใจในการเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเข้าใจในหลักการเรียนรู้ร่วมกันแบบบูรณาการ (Integrated Learning Approach) โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การลงมือปฏิบัติจริงโดยยึดหลักการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน วางแผนธุรกิจร่วมกันโดยหลักการเรียนรู้ร่วมกันแบบบูรณาการ ระหว่างนักศึกษาและสมาชิกในชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว

Lacmanović (2016) ศึกษาแนวทางการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศมอนเตเนโกร ซึ่งเป็นประเทศที่มีความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ของทวีปยุโรป Lacmanović ศึกษาความเป็นไปได้ในการนำกลยุทธ์การตลาดมาใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว พบว่า เป้าหมายของการตลาดและนโยบายการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนต้องเกิดประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อชุมชนท้องถิ่น ในทางตรงกันข้าม หากพิจารณาผลกระทบเชิงลบจากการท่องเที่ยว ควรเปรียบเทียบระหว่างภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ว่าด้านใดให้ประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง

จากผลการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ปัจจัยหรือตัวแปรสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว (ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม) กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับจุดเด่นของพื้นที่ การเรียนรู้ (ความรู้) และการจัดการ (การมีส่วนร่วม) สอดคล้องกับของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2559) ได้แก่ (1) ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม (2) ด้านองค์กรชุมชน (3) ด้านการจัดการ และ (4) ด้านการเรียนรู้ บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังต้องการการสนับสนุนของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวทางการตลาดที่คำนึงถึงประโยชน์ที่ชุมชนได้รับทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่ยังคงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน และผลการวิจัยของ นงลักษณ์ มณีรัตน์ และคณะ (2555) ประเมินความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างแท้จริง ปัจจัยสำคัญในการศึกษาศักยภาพของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยการประเมินศักยภาพและความพร้อมของชุมชนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และ ด้านการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบกับการสร้างความเข้าใจด้วยสื่อแผ่นพับแจกชาวบ้านและหน่วยงานราชการเพื่อสร้างการรับรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ก่อนเก็บข้อมูลภาคสนาม)

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา คือ ประชาชน/ชาวบ้านในตำบลบางขันแตก จำนวนหลังคาเรือน 927 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 4,595 คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) แบ่งตามหมู่บ้าน ทั้งหมด 12 หมู่ คือหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 12 สุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling) กลุ่มเป้าหมายที่สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์รวมทั้งสิ้น 536 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อคำถาม 4 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และ ด้านการเรียนรู้

ส่วนที่ 3 การรับรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยจะทำการทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยเสนอแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ให้ที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาและภาษาที่ใช้ และความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยที่ผู้วิจัยออกแบบแบบสอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและมีข้อคำถามตรงกับตัวแปรที่ต้องการศึกษา ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบด้านเนื้อหา พิจารณาถึงความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับแบบสอบถามเป็นรายข้อ (การหาค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง; Index of Item – Objective Congruence: IOC)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถามกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ประชาชน/ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในตำบลบางขันแตก ทุกหมู่บ้าน รวม 12 หมู่ ในวันที่ 7 - 8 กุมภาพันธ์ 2559 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง อายุ 41 ปีขึ้นไป โดยมีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีอาชีพรับจ้างและเป็นแม่บ้าน/พ่อบ้านมากกว่าอาชีพอื่น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติวิเคราะห์ (Statistical Analysis) ประเภทสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้ค่าร้อยละ (Percentage) อธิบายข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างด้านเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation; S.D.) อธิบายเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การรับรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ สามารถสรุปผลการวิจัยตามแบบสอบถามทั้ง 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนมีความเกี่ยวข้องกับศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด ด้านองค์กรชุมชน พบว่า การที่ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกันเป็นองค์ประกอบสำคัญของศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด ด้านการจัดการ พบว่า ชุมชนสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ และการมีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เกี่ยวข้องกับศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด ด้านการเรียนรู้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้เรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือนมากที่สุด (ดังตารางที่ 1-4)

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความ สำคัญ
ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์	4.15	0.649	มาก
มีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน	4.21	0.678	มากที่สุด
ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น	4.15	0.513	มาก

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านองค์กรชุมชน

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความ สำคัญ
ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน	4.47	0.553	มากที่สุด
มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญหลากหลาย	4.20	0.668	มาก
ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ พัฒนา สร้างเสริมงานและรายได้ให้แก่ชุมชน	4.02	0.765	มาก

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านการจัดการ

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความ สำคัญ
มีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว	4.26	0.700	มากที่สุด
มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว	4.10	0.606	มาก
สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้	4.31	0.578	มากที่สุด
มีการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่าง เป็นธรรมสามารถจัดตั้งกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา	3.95	0.818	มาก
	4.19	0.563	มาก

ตารางที่ 4 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานด้านการเรียนรู้

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความ สำคัญ
ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง	4.24	0.676	มากที่สุด
มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน	4.04	0.691	มาก
สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน	4.43	0.549	มากที่สุด

ในภาพรวมแล้วกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบสำคัญด้านองค์กรชุมชน โดยเฉพาะการที่ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน และด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน แสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างในชุมชน ต.บางขันแตก เข้าใจและตระหนักถึงองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้ง 4 ด้าน ตามที่พจนานุกรม (2546: 15) กล่าวถึง องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่ามีอยู่ 4 ด้าน คือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ นอกจากนี้ความคิดเห็นจากความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับศักยภาพด้านองค์กรชุมชนและการจัดการชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามที่ วีระพล ทองมา (2555) และผลการวิจัยของ ธนัชชา ฤทธิเดช (2558) คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคมวัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุดในความหมายของผลกระทบด้านบวกของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากผลการวิจัย ศักยภาพด้านการจัดการเกี่ยวกับการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเป็นธรรม และศักยภาพด้านองค์กรชุมชน เกี่ยวกับชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา สร้างเสริมงานและรายได้ให้แก่ชุมชน มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แสดงว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ยังรู้สึกว่าการกระจายผลประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่มีความเป็นธรรมเท่าที่ควร ทั้งยังต้องการการมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้านต่างๆ เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ นรินทร์ สังข์รักษา สุภาภรณ์ พรหมฤาษี และ อธิษฐ์กร วรบำรุงกุล (2559) ที่พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องการบทบาทของ 5 ส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน นักท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษา ซึ่งจะช่วยกันสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว ด้านความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย ความเป็นมิตร และสิ่งอำนวยความสะดวก ล้วนต้องการผู้บริหารและคนจากทุกฝ่ายส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ส่วนที่ 2 การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืน

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว มีผลต่อรายได้ของชุมชน สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมากที่สุด รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชน อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก และลำดับสุดท้ายคือ ชุมชนดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก

ในภาพรวมของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืน พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อรายได้ของชุมชน สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมากที่สุด รองลงมา คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดของ อุซาวดี พูลพิพัฒน์ (2545) กล่าวคือ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชนมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่องมีคุณภาพ และมีความสมดุลด้านความต้องการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากรที่มี และ Kotler, et al., (2014) เสริมว่าชุมชนสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ด้วยแนวคิดการตลาด ความสำเร็จของการตลาดอยู่ที่การตอบสนองความต้องการของชุมชนและลูกค้าได้พร้อมกัน และความสามารถในการทำกำไรในความหมายของประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยทำการตลาดเพื่อสังคมในความหมายของการตลาดที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

ส่วนที่ 3 การรับรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ด้านการรับรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า สื่อแผ่นพับทำให้กลุ่มตัวอย่างได้รับความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน และช่วยให้นักท่องเที่ยวรับรู้ถึงความเป็นมาของชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ส่วนความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการทำงานและดำเนินชีวิตมากที่สุด รองลงมาคือ ความรู้และแผ่นพับหรือสื่ออื่นๆ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่บางชั้นแตกได้เป็นอย่างดี ซึ่งให้เห็นว่า การใช้แผ่นพับที่นักวิจัยได้ผลิตขึ้นเป็นสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดี ดังนั้น ในการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวและการสื่อสารข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เหมาะกับการใช้สื่อเฉพาะเพื่อการสื่อสารข้อมูลไปยังกลุ่มเป้าหมายและชุมชน ทั้งนี้ ผู้ผลิตสื่อต้องคำนึงถึงรูปแบบและการออกแบบให้น่าสนใจ น่าอ่าน และน่าเก็บรักษา ด้วยความสวยงามของรูปภาพ คุณค่าของข้อมูลประวัติความเป็นมาและแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน

ด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากความเห็นของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด พบว่า กลุ่มตัวอย่างสามารถนำความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้ประโยชน์ในการทำงานร่วมกันในชุมชนและการดำเนินชีวิต อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด รองลงมาคือ ความรู้และแผ่นพับหรือสื่ออื่นๆ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่บางชั้นแตกได้เป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก ข้อมูลสถานที่และแหล่งท่องเที่ยว ความรู้และแผ่นพับหรือสื่ออื่นๆ องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่บางชั้นแตกได้เป็นอย่างดี และลำดับสุดท้ายคือ ข้อมูลสถานที่และแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่บางชั้นแตกได้เป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก ซึ่งให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างค่อนข้างสนใจเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวที่สามารถนำไปใช้ได้จริง รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐที่

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยความคิดเห็น 3 ด้านดังนี้

1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืน โดยการจัดการการท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบต่อ

สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศเกี่ยวข้องกับแม่น้ำ ลำคลอง มากที่สุด รองลงมาคือ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ และพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ตามลำดับ

2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่สร้างความรู้และให้ความรู้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีมติเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่สร้างความรู้และให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด รองลงมาคือ การสร้างและการให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และการสร้างงานสร้างอาชีพ ตามลำดับ

3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ/กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรม

ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลส่งเสริมและสนับสนุนการให้ความรู้ ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยร่วมมือกับชุมชน วัดและโรงเรียน เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง รวมถึงส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว และพัฒนางานและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เนื่องจากตำบลบางขันแตกมีแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นเชิงวัฒนธรรม คือวัดและโบราณสถาน

ส่วนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ยั่งยืน โดยการจัดการการท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ โดยเฉพาะแม่น้ำลำคลอง การจัดการท่องเที่ยวที่สร้างความรู้และให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ/กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ อุซาวดี พูลพิพัฒน์ (2545) ที่ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีความสมดุล ด้านความต้องการ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากรที่มี และผลการวิจัยของเทพรัตน์ จันทพันธ์ และวิวัฒน์ ฤทธิมา (2556) พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลามีรูปแบบของฐานการเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งลักษณะของฐานองค์ความรู้ ประกอบด้วยกิจกรรมของ

แหล่งเรียนรู้ 15 แห่ง การท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา นั้น คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม มีการกำหนดทิศทางโดยชุมชน การจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยที่ชุมชนมีบทบาทในฐานะเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน และสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กร ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เข้ามาร่วมคิดร่วมวางแผน มีส่วนร่วมในการดำเนินการในการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ สุดถนอม ตันเจริญ (2558) เรื่อง ประเพณี ลอยกระทงตามภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และ ป้ายประชาสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์เผยแพร่ความรู้ด้านการสื่อสารการตลาดผสมผสานกับการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย เป็นที่สนใจของชุมชน ต.บางขันแตกอย่างมาก รวมถึง การเรียนรู้ของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนด้านการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ย่อมก่อเกิดศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่าง ยั่งยืนได้คือสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการจัดการร่วมกันของสมาชิกในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการวิจัย ศักยภาพด้านการจัดการเกี่ยวกับการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจาก การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเป็นธรรม และศักยภาพด้านองค์กรชุมชน เกี่ยวกับชุมชนรู้สึกเป็น เจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา สร้างเสริมงานและรายได้ให้แก่ชุมชน มี ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ดังนั้นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการสร้างงาน สร้างรายได้ภายในชุมชน ต้องมีการวางแผนร่วมกันของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างจริงจัง เพื่อ ป้องกันและลดปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความสามัคคีและ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อส่วนรวม และสร้างความสามารถพึ่งตนเองได้

2. ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ธุรกิจชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเน้นการสร้าง ตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของชุมชนอย่างยั่งยืนได้กลายเป็นแนวคิดที่สำคัญแนวคิดหนึ่งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

3. การสื่อสารข้อมูลการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อการอนุรักษ์ วัฒนธรรมและเผยแพร่ชื่อเสียงของจังหวัดและประเทศ มิใช่เพียงการเพิ่มรายได้หรือสร้างอาชีพ

4. สมาชิกของชุมชนและผู้นำชุมชนควรร่วมหารือกับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว มุ่งนำเสนอผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจากภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นหลักและคำนึงถึงผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ร่วมกับนักวิจัยของสถาบันต่างๆ

5. ตำบลบางชั้นแตก็มีแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นเชิงวัฒนธรรม คือวัดและโบราณสถาน ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงทัศนียภาพและป้ายบอกทางที่ชัดเจนและสะอาด เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

บรรณานุกรม

- กอบกุล ราชะนาคร. (2550). **กฎหมายกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- จันทนา อินทปัญญา. (2548). **การจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, 1(1), 1-20.
- ฉิพร แสงพิรุณ และสุนนรตี นิมเนตพันธ์. (2559). **การจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน คลองรางจรเข้ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ, 12(1), 47-64.
- เทพรัดน์ จันทพันธ์ และวิวัฒน์ ฤทธิมา. (2556). **การท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบ้านขาว อำเภอรอบนอก จังหวัดสงขลา**. ในการประชุมมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4 (น.71-78) สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ธันชชา ฤทธิเดช. (2558). **แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนของตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม**. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 10(2)
- นงลักษณ์ จันทากุล และนรินทร์ สังข์รักษา. (2556). **การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาจีน**. วารสารวิทยบริการ, 24(2), 143-156.
- นรินทร์ สังข์รักษา สุภาภรณ์ พรหมฤาษี และ อธิกร วรบำรุงกุล. (2559). **รูปแบบและพฤติกรรมท่องเที่ยวที่ไร้ความริบเร่ของนักท่องเที่ยวในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย**. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยการหอการค้าไทย มนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์, 36(2), 1-19.
- พจนา สอนศรี. (2546). **คู่มือการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). **การจัดการการท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- รุ่งวิทย์ ตรีกุล กมล เสวตสมบุรณ์ และธนาชาติ เราประเสริฐ. (2558). **การมีส่วนร่วมของชุมชนบึงปลาชัยในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 8(1), 133-150.
- วีระพล ทองมา. (2555). **การท่องเที่ยวสีเขียว: เรื่องจริงหรือแค่ภาพลวงตา**. รายงานผลการดำเนินโครงการสัมมนาวิชาการระดับชาติด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ครั้งที่ 2 จังหวัดเชียงใหม่.

- วีระพล ทองมา. (2559). การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism :CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้. สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2559 จาก www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2559). การท่องเที่ยวโดยชุมชน. สืบค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2559 จาก <http://www.cbt-i.or.th/index.php>
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2559). คู่มือการจัดการกิจกรรม. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2559 จาก www.cbt-i.or.th/admin/.../files/bbf09df6203931e7fd7f0f953e368646a8523b81.doc
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2559). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2556 จาก http://www.tf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=957:2012-07-01-03-23-01&catid=35:research-forum&Itemid=146.
- สุดถนอม ตันเจริญ. (2558). ประเพณีลอยกระทงกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์วัฒนธรรม. ในการประชุมวิชาการระดับชาติสหวิทยาการเอเชียอาคเนย์, 2558 กรุงเทพฯ: เอสดีเอเน็ว , หน้า 496-502.
- อานิสงค์ โอทาทะวงค์. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลบัวแดง ในเขตเทศบาลตำบลเชียงแห้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 25(1), 47-53.
- อุษาวดี พลทิพัฒน์. 2545. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในประเทศไทย. จุลสารการท่องเที่ยว, 21(4), 38-48.
- Asia-Pacific Economic Cooperation. (2010). **Effective community based tourism: A best practice manual**. Australia: Griffith University.
- Centre for Sustainable Development, Simon Fraser University, **What is Sustainable Community Development?**. Retrieved August 30, 2016 from <https://www.sfu.ca/sustainabledevelopment/about-us/what-is-sustainable-community-development.html>
- Department of Economic and Social Affairs. (1999). **Tourism and sustainable development, Important of tourism**. New York: Commission on Sustainable Development Seventh Session.
- Kotler, Philip, Bowen, John T., and Makens, James C. (2014). **Marketing for hospitality and tourism**. Sixth edition, Boston: Pearson.
- Lacmanović, Darko. (2016). **Marketing perspectives in sustainable tourism Montenegro**. *Journal for Business Management and Business Education*. 8(2), Retrieved 8 January, 2016, from <http://journal.doba.si/letnik-8-2016-st-2/marketing-perspectives-in-sustainable-tourism-montenegro>
- Pookaiyadom, Gulapish. (2013). **The Integrated Learning of Community-based Tourism in Thailand**. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 106(2013) 2890 – 2898, Retrieved June 3, 2016 from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813049574>.

